

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ З КУРСУ
“ ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ”
для студентів спеціальності
“Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване
природокористування”

Львів
Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка
2010

Рекомендовано до друку
Вченою радою географічного факультету
Протокол № 16 від 22 березня 2010 р.

Уклав: Зіновій Павлович Паньків

Рецензент: доктор географічних наук, професор Позняк С.П.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ З КУРСУ
“ ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ”

для студентів спеціальності

*“Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване
природокористування”*

Підп. до друку 2010 р. Формат 60x84/16. Папір друк.

Друк.на різогр. Гарнітура Times New Roman.

Умовн.друк.арк. Обл.вид.арк. Тираж 100 прим. Зам.

Видавничий центр Львівського національного університету
Імені Івана Франка. 79000 Львів, вул.. Дорошенко, 41.

Вступ

Земельні ресурси є найважливішою частиною природного середовища, що характеризується просторовим розміщенням, рельєфом, ґрунтовим покривом, рослинністю, надрами, водами, виступають головним засобом виробництва у сільському та лісовому господарстві, а також просторовим базисом для розміщення усіх галузей виробництва. Вони є невід'ємною і основною умовою життя і функціонування процесу суспільного виробництва, обумовлюють існування та використання інших природних ресурсів (атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, рослинного та тваринного світу).

Недокладаючи ніяких затрат до створення основного засобу виробництва в сільському господарстві людина не завжди обдумано та раціонально використовувала земельні ресурси, що зумовлювало погіршення їхніх властивостей і повну деградацію. Землеробський період людського суспільства характеризується незворотними втратами продуктивних земель, а збереження існуючих тенденцій у землекористуванні та темпів демографічного розвитку призведе до повного використання резервного фонду придатних земель за 35-40 років. Неоціненне значення земельних ресурсів у всіх сферах життя людини обумовлюють необхідність всебічного їхнього вивчення та пропагування ідеї всебічної охорони продуктивних угідь – як запоруки продовольчої, економічної та екологічної безпеки.

Родючі земельні угіддя є базисом цивілізованого життя людини, а їхній стан адекватно відображає здоров'я будь-якої нації. Тому інтенсивна експлуатація земельних угідь до повного виснаження без застосування відновлювальних заходів є повним екологічним самогубством. І до тих пір, поки людство не усвідомить, що земля є зв'язуючою ланкою оточуючого середовища, постійні невдачі будуть нас переслідувати не тільки в землеробстві, але і в інших галузях людської діяльності.

Виконання запропонованих практичних робіт з курсу „Земельні ресурси” дозволить студентам закріпити теоретичні знання про класифікацію земель, навчитися працювати із обліковими земельнокадастровими документами, аналізувати особливості сучасного використання земельних ресурсів різних адміністративних утворень України, ознайомитися із правовими засадами оренди землі, вивчити повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування в галузі регулювання земельних відносин, що може бути корисним при вивченні інших дисциплін та проходженні виробничих практик.

Практична робота № 1

Тема: КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ ЗА ОСНОВНИМ ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ

Мета: Вивчити категорії земельного фонду України за основним цільовим призначенням та встановити особливості їхнього використання.

Завдання 1: Законспектувати і вивчити визначення категорій земельного фонду за основним цільовим призначенням.

Завдання 2: Встановити склад земель, що входять до кожної категорії земельного фонду.

Завдання 3: Охарактеризувати особливості використання земель кожної категорії та їхній правовий режим.

До земельних ресурсів України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії.

Згідно із Земельним кодексом України повноваженнями в галузі регулювання земельних відносин наділені Верховні Ради України та Автономної республіки Крим, Кабінет Міністрів України і Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, центральні органи виконавчої влади з питань екології і природних ресурсів, земельних ресурсів і місцеві державні адміністрації. При вивченні та управлінні земельними ресурсами враховується їхнє адміністративно-територіальне розміщення, цільове призначення, господарське використання, кількісні та якісні параметри.

Класифікація земель передбачає їхній розподіл за найбільш характерними ознаками. Згідно земельного законодавства основною ознакою є цільове призначення земель – нормативне цільове використання, встановлений у нормативному порядку правовий режим використання, залежно від видів діяльності суб'єктів права власності на землю та права користування землею або суспільних інтересів.

За цільовим призначенням землі України поділяються на дев'ять категорій:

- 1 – землі сільськогосподарського призначення;
- 2 - землі житлової та громадської забудови;
- 3 – землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;

- 4 – землі оздоровчого призначення;
- 5 – землі рекреаційного призначення;
- 6 – землі історико-культурного призначення;
- 7 – землі лісового фонду;
- 8 – землі водного фонду;
- 9 – землі промислового, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадянам чи юридичним особам, можуть перебувати у запасі. Віднесення земель до тієї чи іншої категорії здійснюється на підставі рішень органів державної влади та місцевого самоврядування відповідно до їхніх повноважень. Зміна цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб, здійснюється за ініціативою власників земельних ділянок у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України. Зміна цільового призначення земель, зайнятих лісами, проводиться з урахуванням висновків органів виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища та лісового господарства. У разі порушення порядку встановлення та зміни цільового призначення земель, можливе визнання недійсними рішень органів державної влади та місцевого самоврядування про надання земельних ділянок громадянам та юридичним особам, визнання недійсними угод щодо земельних ділянок, відмовлення у державній реєстрації земельних ділянок або визнання реєстрації недійсною, притягнення до відповідальності винних у порушенні порядку встановлення та зміни цільового призначення земель осіб.

Серед земель України найбільшу площу (40 378,2 тис.га) займають **землі сільськогосподарського призначення**, які є найбільш цінним ресурсом держави і забезпечують найголовніші потреби суспільства.

Землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей.

До цієї категорії належать сільськогосподарські угіддя (рілля, перелоги, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища) та несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи та прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель лісогосподарського призначення, землі під господарськими будівлями та спорудами, землі тимчасової консервації).

Землі сільськогосподарського призначення передаються у власність та надаються у користування:

А) громадянам - для ведення особистого селянського господарства, садівництва, сінокосіння та випасання худоби, ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

Б) сільськогосподарським підприємствам - для ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

В) сільськогосподарським науково-дослідним установам і навчальним закладам, сільським професійно-технічним училищам і загальноосвітнім школам – для дослідних і навчальних цілей, пропаганди передового досвіду ведення сільського господарства;

Г) несільськогосподарським підприємствам, установам, організаціям, релігійним організаціям і об'єднанням громадян - для ведення підсобного сільського господарства.

Землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватися у власність іноземним громадянам, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам. Вони можуть використовувати землі цієї категорії для ведення особистого підсобного господарства, індивідуального або колективного садівництва лише на умовах оренди.

Земельний кодекс України закріплює пріоритетні напрямки використання земель сільськогосподарського призначення. Землі, що визнані в установленному порядку придатними для сільського господарства, насамперед повинні надаватися для сільськогосподарського використання. Придатність земель для вказаних потреб визначається на основі ґрунтових обстежень та відомостей державного земельного кадастру. Для несільськогосподарських потреб надаються переважно несільськогосподарські угіддя або сільськогосподарські угіддя гіршої якості. Лінії електропередач та інші комунікації проводяться головним чином вздовж шляхів, трас тощо.

Громадяни України та юридичні особи набувають права на землю шляхом передачі земельних ділянок у власність або надання у користування. Безоплатна передача земельних ділянок у власність громадянам проводиться у наступних випадках:

- приватизації земельних ділянок, які перебувають у користуванні громадян;
- одержання земельних ділянок внаслідок приватизації державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ, організацій;

- одержання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності у межах безоплатної приватизації у таких розмірах:
- для ведення фермерського господарства в розмірі земельної частки (паю);
- для ведення особистого селянського господарства – не більше 2,0 га;
- для ведення садівництва – не більше 0,12 га;
- для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах – не більше 0,25 га, в селищах – не більше 0,15 га, в містах – не більше 0,10 га;
- для індивідуального дачного будівництва – не більше 0,10 га;
- для будівництва індивідуальних гаражів – не більше 0,01 га.

До земель житлової і громадської забудови належать земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування. Використання земель житлової та громадської забудови здійснюється відповідно до генерального плану населеного пункту, іншої містобудівної документації, плану земельно-господарського устрою з дотриманням державних стандартів і норм, регіональних і місцевих правил забудови. Громадянам України за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування можуть передаватися безоплатно у власність або надаватися в оренду земельні ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і гаражного будівництва, в межах норм відведення. Понад норму безоплатної приватизації громадяни можуть набувати у власність земельні ділянки для зазначених потреб на основі укладання цивільно-правових угод.

Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення.

Окрему категорію становлять землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення. Землі природно-заповідного фонду – це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду. До земель цієї категорії включаються природні території та об'єкти (природні заповідники, національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища), а також штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва).

До земель іншого природоохоронного призначення належать земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу наукову цінність. Природно-заповідний фонд України у своєму складі нараховує 6939 територій і об'єктів загальною

площею 2508,7 тис. га (4,16% від загальної площі). Згідно Закону України “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр.” передбачаються зміни структури земельних угідь України за рахунок зменшення площі ріллі та відповідно збільшення відновлених природних ландшафтів. Таким чином, площу природно-заповідного фонду планується збільшити до 10,4% від площі всіх земель.

Землі оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Землями оздоровчого призначення визнаються землі, що мають природні лікувальні властивості. Вони використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань і лікування людей. На землях, що віднесені до цієї категорії, забороняється діяльність, яка суперечить їхньому цільовому призначенню або може негативно вплинути на природні лікувальні властивості цих земель. З метою дотримання відповідного режиму використання земель природоохоронного та оздоровчого призначення навколо них створюють охоронні землі, округи та зони санітарної охорони. В межах цих охоронних зон забороняється передача земельних у власність і надання у користування підприємствам, установам, організаціям і громадянам, діяльність яких не забезпечує охорону природних лікувальних властивостей і сприятливих умов для відпочинку населення.

До земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристичних і екологічних стежок, маркованих трас; земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації.

Територія України характеризується значною кількістю і різноманіттям оздоровчо-рекреаційних ресурсів. Площа об'єктів оздоровчо-рекреаційної мережі займає близько 7,7 млн.га (12,7% території України).

Землями історико-культурного призначення вважаються землі на яких розташовані:

а) історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, меморіальні парки, меморіальні кладовища, могили, історичні або меморіальні садиби, будинки, споруди і пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями;

б) городища, кургани, давні поховання, пам'ятні скульптури та мегаліти, наскальні зображення, поля давніх битв, залишки фортець, військових таборів, поселень і стоянок, ділянки історично-культурного шару укріплень, виробництв, каналів, шляхів;

в) архітектурні ансамблі і комплекси, історичні центри, квартали, площі, залишки стародавнього планування і забудови міст, споруди цивільної, промислової, військової, культової архітектури, народного зодчества, фонові забудови.

Правові, організаційні і соціально-економічні відносини у сфері охорони земель історико-культурного призначення з метою їхнього збереження в суспільному житті і захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутнього поколінь регулює Закон України "Про охорону культурної спадщини".

Землі лісового та водного фонду.

До земель лісового фонду належать землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства. До земель цієї категорії не належать землі, зайняті зеленими насадженнями у межах населених пунктів, окремими деревами і групами дерев, чагарниками на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках.

Земельні ділянки лісового фонду за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування надають у постійне користування спеціальним державним або комунальним лісгосподарським підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані підрозділи для ведення лісового господарства.

Громадянам і юридичним особам можуть безоплатно або за плату передаватися у власність замкнуті земельні ділянки лісгосподарського призначення загальною площею до 5 га у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств. Також громадяни і юридичні особи в установленому порядку можуть набувати у власність земельні ділянки деградованих і малопродуктивних угідь для заліснення.

Землями водного фонду є землі, що зайняті морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами, що не зайняті лісами; прибережними захисними смугами вздовж морів, річок і навколо водойм, крім земель зайнятих лісами; гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами і каналами, а також землі, відведені під смуги відведення; береговими смугами водних шляхів.

Основними користувачами на землях водного фонду є державні водогосподарські організації, яким земельні ділянки надаються у постійне користування для догляду за водними об'єктами, прибережними захисними смугами, смугами відведення, береговими смугами водних шляхів і гідротехнічними спорудами. Замкнені природні водоймища площею до 3 га за рішенням органів виконавчої влади або місцевого самоврядування

можуть безоплатно передаватися у власність громадянам і юридичним особам. Також земельні ділянки водного фонду можуть передаватися їм для сінокосіння, рибогосподарських потреб, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних цілей та проведення науково-дослідних робіт на умовах оренди.

З метою дотримання сприятливого режиму використання водних об'єктів, недопущення забруднення, засмічення, знищення водних видів рослин і тварин, зменшення коливання стоку вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм встановлюються охоронні зони, а в межах цих зон виділяються прибережні захисні смуги. Ширина захисних смуг вздовж урізу води у меженний період повинна становити:

- а) для малих річок, струмків і потічків, а також ставків площею менше 3 га – 25 м;
- б) для середніх річок, водосховищ на них, водойм, а також ставків площею понад 3 га – 50 м;
- в) для великих річок, водосховищ на них та озер – 100 м.

При крутизні схилів більше трьох градусів мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється. Розмір і межі прибережної захисної смуги уздовж морів та навколо морських заток і лиманів встановлюється за проектами землеустрою, а в межах населених пунктів – з урахуванням містобудівної документації.

Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення віднесені до однієї категорії, оскільки всі вони виконують функцію просторового базису для розміщення предметів і засобів праці у тій чи іншій сфері діяльності. Багатоцільове використання цих земель не є перешкодою для об'єднання їх в одну категорію.

До земель промисловості належать землі, надані для розміщення та експлуатації основних, підсобних і допоміжних будівель і споруд промислових, гірничодобувних, транспортних та інших підприємств, їхніх під'їзних шляхів, інженерних мереж, адміністративно-побутових будівель. Розміри земельних ділянок, що надаються для забезпечення цих цілей, визначаються відповідно до затверджених державних норм і проектної документації, а відведення земельних ділянок здійснюється з урахуванням черговості їхнього освоєння. Навколо об'єктів, які є джерелом виділення шкідливих речовин, запахів, підвищених рівнів шуму створюються санітарно-захисні зони.

Землі, надані підприємствам, установам та організаціям залізничного, автомобільного транспорту і дорожнього господарства, морського, річкового, авіаційного, трубопровідного транспорту та міського електротранспорту для виконання покладених на

них завдань щодо експлуатації, ремонту і розвитку об'єктів транспорту, відносяться до земель транспорту.

До земель зв'язку й енергетики належать земельні ділянки, що надані під повітряні і кабельні телефоно-телеграфні лінії, супутникові засоби зв'язку та під енергогенеруючі об'єкти та об'єкти транспортування електроенергії. Уздовж повітряних і підземних кабельних ліній зв'язку й електропередачі, навколо випромінювальних споруд телерадіостанцій встановлюються охоронні зони, де використання земельних ділянок здійснюється згідно встановлених обмежень.

Землі для потреб оборони надаються для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військово-навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних сил України, інших військових формувань, що створені відповідно до законодавства України. Навколо військових та інших оборонних об'єктів у разі необхідності створюються захисні, охоронні та інші зони з особливими умовами користування.

На відміну від усіх інших категорій земель, які можуть перебувати у державній, комунальній і приватній власності, землі оборони у приватну власність не передаються.

Практична робота № 2

Тема: КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВЕДЕННІ ЇХНЬОГО КІЛЬКІСНОГО ОБЛІКУ

Мета: *Вивчити структуру земельних угідь та видів економічної діяльності, яка використовується при обліку їхньої кількості.*

Завдання 1: Ознайомитися із структурою облікової форми № 6-зем – звіт про наявність земель та розподіл їх за угіддями та видами економічної діяльності.

Завдання 2: Законспектувати та вивчити визначення, діагностичні ознаки основних категорій земельних угідь та видів економічної діяльності.

Завдання 3: Зарисувати умовні позначення, якими на планово-картографічній основі позначаються основні земельні угіддя та види економічної діяльності.

Землеволодіння та землекористування за своїм змістом неоднорідні та є сукупністю ділянок землі, що мають різноманітні природно-історичні властивості, різняться за характером використання та відносяться до різних угідь. Збір відомостей про кількісні параметри земель при веденні державного земельного кадастру ведеться в розрізі угідь, з огляду на що вони є основним компонентом земельного кадастру.

Земельні угіддя – це земельні ділянки, що систематично використовуються для певних господарських цілей та відрізняються за природно-історичними ознаками. Головною ознакою, що покладена в основу розділення окремих видів угідь є характер використання землі. Класифікують угіддя враховуючи основне призначення та систематичне використання окремих ділянок для певних виробничих цілей. Також при цьому обов'язково слід враховувати природні властивості, що відображають якісний стан окремих земельних ділянок.

Реєстрація земельних ділянок і прав на них супроводжується даними обліку кількості земельних угідь, переданих у власність і наданих у користування. В процесі проведення земельної реформи відбулися зміни стосовно класифікації земель. Постановою Кабінету Міністрів України від 4 квітня 1993 року затверджено «Державну програму переходу України на міжнародну систему обліку і статистики», якою

передбачено переглянути чинну статистичну звітність щодо земельних ресурсів та доповнити її показниками, які застосовуються у міжнародній практиці.

Наказом Держстандарту України від 2.10.1996 року затверджено і введено в дію класифікацію земельних угідь згідно із Стандартною статистичною класифікацією землекористувань Європейської Економічної Комісії (ЄЕК), розробленою Статистичною комісією та ЄЕК ООН, а також Класифікацію видів економічної діяльності (ДК 009-96).

Згідно з цією класифікацією у складі земельних ресурсів, що входять до складу адміністративно-територіальних одиниць (областей, районів, сільрад), виділяють наступні категорії земельних угідь:

- *сільськогосподарські землі;*
- *ліси та інші лісовкриті площі;*
- *забудовані землі;*
- *відкриті заболочені землі;*
- *сухі відкриті землі з особливим рослинним покривом;*
- *відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом;*
- *води.*

Також приведена класифікація видів економічної діяльності на землях промисловості, землях під відкритими розробками, кар'єрами, шахтами та відповідними спорудами; землях, що використовуються в комерційних цілях, для транспорту і зв'язку, для технічної інфраструктури. Шифри розділів, секцій, підсекцій, груп, класів, підкласів та опис класифікаційних видів економічної діяльності на землях несільськогосподарського призначення наведені в «Інструкції з заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель» (форми №6-зем, ба-зем, бб-зем, 2-зем). Окремо у формах статистичної звітності із усіх земель, що входять до адміністративно-територіальної одиниці, виділяють та обліковують категорії земель за цільовим призначенням (природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного).

Найбільш детальна увага приділяється обліку сільськогосподарських та забудованих земель, оскільки саме вони є основою життєдіяльності людини.

До складу сільськогосподарських земель входять сільськогосподарські угіддя (рілля, перелоги, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища) та несільськогосподарські угіддя (землі під господарськими будівлями і дворами, шляхами і прогонами, землі, які перебувають у стадії меліоративного будівництва та відновлення родючості, землі тимчасової консервації, забруднені сільськогосподарські угіддя, які не використовуються у сільськогосподарському виробництві).

Сільськогосподарські угіддя – це ділянки, що безпосередньо використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції. За характером використання серед них виділяють рілля, багаторічні насадження, перелоги, сіножаті, пасовища.

Рілля – це земельні угіддя, що систематично обробляються та використовуються під посіви сільськогосподарських культур. Також до ріллі відносяться чисті пари, посіви багаторічних трав у полях сівозмін із терміном користування передбаченим сівозмінами, а також вивідні поля. Міжряддя садів та інших багаторічних насаджень, що тимчасово використовуються під посіви сільськогосподарських культур, у площі ріллі не включаються, а обліковуються як площі багаторічних насаджень. Так само не відносяться до ріллі ділянки культурних сінокосів і пасовищ, розорані на період оновлення травостану, а також зайняті посівами попередніх культур (не більше двох років), розорані з метою створення на них довгострокових пасовищ або покращених сінокосів.

Багаторічні насадження – земельні ділянки, що зайняті штучно створеними деревними, кущовими або трав'яними багаторічними насадженнями, здатними давати урожай плодово-ягідної, технічної або лікувальної продукції. Обліку підлягають всі багаторічні насадження, в тому числі розміщені на терасах. Із загальної площі багаторічних насаджень окремо ведеться облік садів – земельних ділянок, зайнятих деревними або чагарниковими насадженнями, насіннячковими, кісточковими, горіхоплідними, цитрусовими, субтропічними та іншими породами; площі виноградників; площі ягідників – ділянки, зайняті культурними чагарниковими, напівчагарниковими і трав'янистими рослинами, які дають їстівні плоди; площі плодорозплідників – ділянок для вирощування посадкового матеріалу плодових, ягідних культур і виноградників. Серед багаторічних насаджень ведуть окремий облік хмільників, шовковичних насаджень, чайних плантацій, ділянок ефіролійних культур та інших видів насаджень, що мають місцеві розповсюдження. Площі, зайняті дорогами, лісовими захисними смугами, за винятком лінійних вітроломних насаджень усередині кварталів, до складу багаторічних насаджень не входять, а обліковуються у відповідних видах угідь.

Перелоги – земельні угіддя, що раніше оброблялися, а зараз більше одного року, починаючи з осені, не використовуються під посіви сільськогосподарських культур, а також не підготовлені під пар. До перелогів не відносяться розорані ділянки сіножатей і пасовищ, що залишені для природного заростання травостаном.

Сіножаті – земельні угіддя вкриті багаторічною трав'яною рослинністю, які систематично використовуються для сінокосіння. Залежно від природно-історичних властивостей їх поділяють на заливні, суходільні та заболочені.

Заливні сіножаті – це ділянки з різнотравною рослинністю, що розміщені в річкових долинах, заплавах рік і низинах, які систематично заливаються водами на

тривалий термін, що обумовлює характер рослинності. В цю категорію не відносяться лимані сінокоси, що розміщені у западинах сухостепової зони.

Суходільні сіножаті – це ділянки розміщені в межах сухих балок, на рівнинних ділянках, вододілах або схилах, на незначних пониженнях місцевості серед ріллі і на лісових полянах в усіх зонах і гірських районах країни, що зволожуються головним чином атмосферними опадами. Із загальної площі заливних і суходільних сіножатей виділяють покращені сіножаті. Залежно від обсягу і характеру проведених заходів покращені сіножаті поділяються на сіножаті поверхневого або корінного покращення.

Сіножаті поверхневого покращення – це ділянки, де внаслідок проведення поверхневих заходів без розорювання дернини стало можливе механізоване сінозбирання, а урожайність сіна в порівнянні із вихідною підвищилась у півтора і більше рази.

Сіножаті корінного покращення – це високопродуктивні ділянки, на яких проведено комплекс заходів поліпшення і створення нового травостою.

Заболочені сіножаті – це надмірно зволожені ділянки, що розташовані на понижених елементах рельєфу, або слабодренуваних вирівняних територіях, притерасних ділянках заплав, пониженнях вододільних і рівнинних плато, а також окраїни боліт з вологолюбивою трав'яною рослинністю.

За господарським станом заливні, суходільні та заболочені сіножаті поділяються на чисті (на яких немає деревно-чагарникових насаджень, пнів, каміння, купин або вони більш або менш рівномірно покривають до 10% площі); слабокупинчасті (площа яких від 10 до 20% покрита купинами); середньо- і сильнокупинчасті (де площа більше 20% покрита купинами); слабо закорковані або слабозаліснені (площа від 10 до 30% рівномірно покрита деревно-чагарниковою рослинністю); середньо- і сильнозакорковані (заліснені) (де зарослі деревно-чагарникової рослинності займають від 30 до 70%).

Пасовища – земельні угіддя покриті багаторічною трав'яною рослинністю і не придатні для сінокосіння, не є перелогами і систематично використовуються для випасання худоби. До пасовищ обліковуються площі підгодівельних і карантинних ділянок, а також ділянки скотопрогонів. Пасовища поділяються на суходільні і заболочені.

Суходільні пасовища – це ділянки пасовищ, що розташовані на рівнинах, вододілах або схилах в усіх зонах і гірських районах країни і зволожуються головним чином атмосферними опадами. У складі суходільних пасовищ окремому обліку підлягають довгорічні культурні та покращені. Довгорічні культурні – це пасовища, на яких створений хороший травостан, регулярно проводять догляд, вносять добрива, запроваджена система пасовищезмін. Покращені пасовища поділяються на ділянки поверхневого та корінного покращення (їхні діагностичні ознаки аналогічні відповідним видам сіножатей).

Заболочені пасовища – це ділянки пасовищ, що розташовані у зоні надмірного зволоження на понижених елементах рельєфу або на слабо дренованих, вирівняних, плоских територіях, а також на окраїнах боліт з вологолюбною низькоякісною трав'яною рослинністю.

При обліку пасовищ слід брати до уваги місцеві особливості сільсько-господарського виробництва та особливості випасу худоби. Тому окремому обліку підлягають гірські пасовища, які розташовані в межах гірських систем від лінії їх основи і вище, незалежно від висотного рівня і ступеня розчленованості рельєфу. Окремо обліковуються пасовища, які використовуються для відгінного тваринництва з виділенням літніх, весняно-осінніх, зимових, цілорічних. Із загальної площі пасовищ в степових, напівпустельних, пустельних високогірних районах виділяють обводнені пасовища (забезпечені водою для водопою тварин).

При обліку лісів та інших лісовкритих площ виділяються лісові землі та чагарники.

Лісові землі – це земельні ділянки, покриті лісом, включаючи лісові культури, що зімкнулися, галявини, зруби, згарища і загиблі насадження; лісосіки, що не заліснилися, прогалини і пустощі, лісові розсадники.

Ділянки, покриті лісом – це площі, зайняті деревною, чагарниковою рослинністю з повнотою насаджень від 0,3 до 1,0. Лісові культури – це штучно створені лісові насадження, не переведені у лісопокриту площу.

Галявини – ділянки лісової площі, деревостан яких, крім молодняку, має повноту насаджень менше 0,3.

Зруби - площі, на яких деревостан вирубаний, а молоді дерева не зімкнулися.

Згарища і загиблі лісові насадження – ділянки лісових насаджень, пошкодження пожежами, тривалим підтопленням, хворобами і шкідниками лісу до припинення росту.

Незаліснені лісосіки – лісові площі з вирубаним деревостаном, які не мають самосіву, підросту або порослевого поновлення.

Прогалини – лісові площі, що позбавлені дерев, але які зберегли елементи лісової рослинності.

Пустощі - згарища або зруби, як більше 10 років знаходяться в безлісому стані.

Лісові розсадники – площі, які використовуються для вирощування лісокультурного посадкового матеріалу, включаючи маточну плантацію, посівне відділення, шкілку, відділення зеленого живцювання і живцевих саджанців.

Чагарники – земельні ділянки, які не входять до лісового фонду, зайняті позахисними лісовими смугами, іншими захисними або озеленувальними деревно-чагарниковими насадженнями, деревами або групами дерев на землях сільськогосподарських підприємств; захисними насадженнями на смугах відводу

залізниць, автомобільних доріг і каналів; озеленувальними насадженнями у містах та інших населених пунктах (крім міських лісів); деревами та групами дерев на присадибних і дачних ділянках.

У складі лісів та інших лісовкритих площ в межах певних адміністративно-територіальних одиниць виділяються площі з основною визнаною функцією використання, які використовуються для:

- виробництва деревини;
- захисної, природоохоронної та біологічної мети;
- відпочинку.

Ліси та інші лісовкриті площі за цільовим призначенням поділяються на I і II групу лісів. Цей поділ ґрунтується на диференційованому використанні різноманітних властивостей лісів і певної специфіки ведення лісового господарства. *Ліси I групи* є засобом поліпшення умов навколишнього середовища, а використання їхньої деревини не має масштабного значення. До цієї групи лісів відносяться ліси зелених зон навколо міст і промислових центрів; охороні смуги вздовж річок, навколо озер та інших водойм; полезахисні та ґрунтозахисні ліси; захисні насадження на смугах відводу вздовж залізниць, автомобільних доріг і каналів.

Ліси II групи – це експлуатаційні ліси, ліси спецзон і спецсмуг, обсяг лісокористування в яких визначається розрахунковою лісосікою, що не перевищує середньорічного приросту деревини.

Забудовані землі в межах України займають 237 тис. га або 3,9% від загальної площі території. Але незважаючи на незначний відсоток, що займають забудовані землі при обліку їхньої кількості вони детально класифікуються за видами угідь та видами економічної діяльності. У структурі забудованих земель виділяють землі:

- під одно- і двоповерховою забудовою;
- під трьома і більше поверхами;
- промисловості;
- під відкритими розробками, кар'єрами, шахтами та відповідними спорудами (під торфорозробками, відкритими розробками, кар'єрами, шахтами, які експлуатуються, під відпрацьованими розробками, кар'єрами, закритими шахтами, відвалами, териконами, які не експлуатуються);
- які використовуються в комерційних цілях;
- громадського призначення;
- змішаного використання;

- які використовуються для транспорту та зв'язку (під дорогами, залізницями, аеропортами та відповідними спорудами, інші);
- які використовуються для технічної інфраструктури (для видалення відходів, водозабезпечення та очищення стічних вод, для виробництва та розподілення електроенергії);
- які використовуються для відпочинку та інші відкриті землі (зелені насадження загального користування, кемпінги та будинки відпочинку, зайняті поточним будівництвом і відведені під будівництво, під гідротехнічними спорудами, вулицями, площами, набережними, кладовищами).

Відкриті заболочені землі займають площу 940,4 тис.га (1,6% території) та представлені болотами, які за характером рослинності та режимів живлення поділяються на верхові та низинні.

Болото – це надмірно зволожена ділянка поверхні землі, що характеризується накопиченням у верхніх горизонтах відмерлих нерозкладених органічних решток, які перетворюються в торф за рахунок своєрідного поєднання географічних факторів і клімату.

Болото низинне (ефтрофне) – перезволожена ділянка суші з плоскою або увігнутою поверхнею, що знаходиться в ефтрофній стадії розвитку і живиться поверхневими стоком або ґрунтовими водами, збагаченими солями.

Болото верхове (оліготрофне) – випукле сфагнове торфoviще, що знаходиться в оліготрофній стадії розвитку, живиться атмосферними опадами, має оліготрофну рослинність, з якої формується верховий торф.

У структурі земель без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом, які займають 168 тис. га (1,9% території), виділяють: кам'яністі місця; піски; яри.

До категорії “Води” віднесені землі, які зайняті:

- природними водотоками (річкама і струмкама);
- штучними водотоками (каналама, колекторами, канавама);
- озерама, прибережними замкнутими водоймама, лиманама;
- ставкама;
- штучними водосховищама.

Території, що покриті поверхневими водами, в межах України займають площу 2415 тис.га або 4,0% території.

Практична робота № 3

Тема: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРИ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РІЗНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ УТВОРЕНЬ

Мета: *Отримати практичні навички аналізу структури земельних угідь та видів економічної діяльності в межах адміністративних утворень на основі відомостей облікової форми № 6-зем.*

Завдання 1: Розрахувати забезпеченість землевласників, землекористувачів адміністративних утворень сільськогосподарськими угіддями та порівняти отримані результати між собою, встановити причинно-наслідкові зв'язки. Результати розрахунку оформити у вигляді таблиці.

Забезпеченість землевласників, землекористувачів області (району)
сільськогосподарськими угіддями

Категорії угідь	с/г	ЛЬВІВСЬКА		ТЕРНОПІЛЬСЬКА	
		область район	область район
С/Г угіддя					
Рілля					
Перелоги					
Багаторічні насадження					
Сіножаті					
Пасовища					

Завдання 2: Розрахувати структуру сільськогосподарських угідь адміністративних утворень та порівняти отримані результати між собою. Результати оформити у вигляді діаграм.

Завдання 3: Розрахувати структуру земельного фонду адміністративних утворень та порівняти результати між собою. Результати оформити у вигляді діаграм.

Завдання 4: Розрахувати структуру лісів та інших лісовкритих площ. Встановити співвідношення лісів I та II груп, особливості їхнього розподілу за основною функцією використання.

Завдання 5: Розрахувати структуру забудованих земель адміністративних утворень та порівняти результати між собою. Результати оформити у вигляді діаграм.

Завдання 6: Розрахувати структуру земель під водами, встановити співвідношення між землями під природними та штучними водотоками. Встановити коефіцієнт антропогенного обводнення території.

Завдання 7: Розрахувати частку земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення у структурі земельного фонду районів.

Практична робота № 4

Тема: РОЗРАХУНОК СУМАРНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ЗЕМЕЛЬ РІЗНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ УТВОРЕНЬ

Мета: *Освоїти методику розрахунку сумарної екологічної стійкості земель в межах різних адміністративних утворень та розрахувати їхні показники.*

Завдання 1: Розрахувати показники сумарної екологічної стійкості в різних адміністративних утвореннях та встановити причинно-наслідкові зв'язки, що впливають на їхні значення.

Зміни та погіршення стану оточуючого середовища в результаті антропогенної діяльності стали однією із основних екологічних проблем сьогодення. Інтегральними показниками стану земельних ресурсів є нормальне функціонування пов'язаних з ними організмів, біопродуктивність та біохімічна якість створюваної продукції.

На сьогодні не існує єдиного підходу до екологічної оцінки земельних ресурсів. Їхню екологічну стійкість пропонують характеризувати ступенем розораності. Найбільш нестійким в екологічному відношенні є землі тих районів, в яких розорані землі значно переважають площі умовно стабільних угідь (сіножаті, пасовища, землі вкриті лісом і чагарниками, болота). Показник стійкості земельних ресурсів розраховують як відношення площі умовно стабільних угідь до площі ріллі.

Для оцінки екологічної небезпеки використання земель запропоновано систему показників, яка включає відомості про природну складову екологічної небезпеки (відносно постійна група) і відомості, що характеризують антропогенний вплив (найбільш динамічна група).

До природної складової екологічної небезпеки відносять такі фактори: освоєність, розораність та лісистість території, питому вагу земель з ухилом більше 2°, густоту гідрографічної мережі, площу угідь стабілізуючого призначення.

Антропогенна група показників екологічної небезпеки використання земель включає такі фактори: густоту населення та особливості розселення, концентрацію тваринництва та особливості розміщення ферм, комплексів і інших і інших екологічно небезпечних об'єктів, об'єми хімічного та пестицидного навантаження на агроландшафт.

Найбільш доцільною методикою екологічної оцінки стану земельних ресурсів адміністративної оцінки, що можна застосувати на практичній роботі, є методика запропонована В.В. Медведєвим.

За цією методикою можна передбачити розгорнуті характеристики коефіцієнтів екологічної стійкості та індекси дестабілізаційних факторів.

Характеристику екологічної стійкості (ЕС) земельних ресурсів може провести за наявності таких показників(див. табл. 1)

- 1) ґрунтовий покрив, який характеризується переважаючим типом ґрунтів (ЕС1),% до загальної площі сільськогосподарських угідь;
- 2) ліси (ЕС2), % до загальної площі сільськогосподарських угідь;
- 3) площі угідь, що стабілізують агро ландшафт (ЕС3), % до загальної площі сільськогосподарських угідь.

Таблиця 1

Коефіцієнти екологічної стійкості земельних ресурсів

	% до загальної площі сільськогосподарських угідь	Коефіцієнти екологічної стійкості
ґрунти		ЕС 1
чорноземи:	80	1,0
темно-сірі	80-70	0,8
дернові, лучні, ясно-сірі, сірі, болотні, торфові	70-60	0,6
Буроземи	60-50	0,4
Чорноземи карбонатні	50	0,2
Ліси		ЕС 2
	<10	0,2
	10-20	0,4
	20-30	0,6
	30-50	0,8
	>50	1,0
Угіддя, що стабілізують агроландшафт		ЕС 3
	<20	0,2
	20-30	0,4
	30-40	0,6
	40-50	0,8

	>50	1,0
--	-----	-----

Після розрахунку окремих коефіцієнтів екологічної стійкості визначаємо середнє значення екологічної стійкості (ЕС)

$$ЕС = \frac{ЕС\ 1 + ЕС\ 2 + ЕС\ 3}{3}$$

До факторів ,що дестабілізують екологічну ситуацію, відносять(див. табл.. 2)

- 1) сільськогосподарська освоєність адміністративної одиниці (ДФ1), % сільськогосподарських угідь до загальної площі;
- 2) розораність (ДФ2), % ріллі до площі сільськогосподарських угідь;
- 3) густота населення (ДФ3), кількість осіб на кмІ;
- 4) концентрація тваринництва (ДФ4), кількість умовних голів на 100 га сільськогосподарських угідь.

Таблиця 2

Індекси дестабілізуючих факторів

% сільськогосподарських угідь до загальної площі	ДФ1
50-60	0,2
60-70	0,4
70-80	0,6
80-90	0,8
>90	1,0
% ріллі до загальної площі сільськогосподарських угідь	ДФ2
40-50	0,2
50-60	0,4
60-70	0,6
70-80	0,8
>80	1,0
Густота населення, осіб на км2	ДФ3
<50	0,2
50-100	0,4
100-150	0,6
150-200	0,8
>200	1,0
Концентрація тваринництва, к-ть	ДФ4

голів на 100 га сільськогосподарських	
<100	0,2
100-125	0,4
125-150	0,6
150-175	0,8
>175	1,0

На основі отриманих індексів розраховуємо середні значення дестабілізаційних факторів (ДФ):

$$ДФ = ДФ1 + ДФ2 + ДФ3 + ДФ4 / 4$$

Сумарна екологічна ситуація (СЕС) визначається як різниця між середніми значеннями коефіцієнтів екологічної ситуації (ЕС) та індексами дестабілізаційних факторів.

$$СЕС = ЕС - ДФ$$

На основі запропонованих показників роблять висновок про екологічний стан земельних ресурсів певної територіально-адміністративної одиниці.

0,3-0,5	- дуже добрий
0,2-0,29	- добрий
0,1-0,19	- сприятливий
0,0-0,09	- задовільний
0,0-(-0,09)	- нижчий від задовільного
-01-(-0,19)	- передкризовий
-0,2-(-0,29)	- кризовий.

Практична робота № 5

Тема: РОЗПОДІЛ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ УТВОРЕНЬ ЗА ЗЕМЛЕВЛАСНИКАМИ, ЗЕМЛЕКОРИСТУВАЧАМИ

Мета: *Вивчити категорії землевласників, землекористувачів та встановити особливості розподілу земель в межах різних адміністративних утворень за цими категоріями.*

Завдання 1: Ознайомитися із структурою облікової форми № 6-зем – звіт про наявність земель та розподіл їх за землевласниками, землекористувачами, угіддями та видами економічної діяльності.

Завдання 2: Проаналізувати особливості розподілу земельних угідь адміністративного утворення за землевласниками, землекористувачами.

Отримані результати відобразити у формі таблиці № 1.

Завдання 3: Встановити особливості розподілу сільськогосподарських угідь, що надані у власність і користування громадянам адміністративного утворення, за переважаючими напрямками використання. Отримані результати відобразити у формі таблиці № 2.

Із введенням в дію нового Земельного Кодексу України (з 1.01.2002 р.), ліквідацією колективної форми власності та запровадженням комунальної власності на землю відбулися зміни у структурі землевласників, землекористувачів. На сьогоднішньому етапі виділяються наступні категорії власників і користувачів, перелік яких наводимо нижче.

I. Категорія сільськогосподарських підприємств включає:

1. Недержавні сільськогосподарські підприємства, в тому числі: колективні сільськогосподарські підприємства, сільськогосподарські кооперативи,

сільськогосподарські товариства, підсобні сільські господарства недержавних підприємств, установ і організацій, інші недержавні сільськогосподарські підприємства;

2. Державні сільськогосподарські підприємства, у т.ч.: радгоспи всіх систем, сільськогосподарські науково-дослідні установи і навчальні заклади, підсобні сільські господарства державних підприємств і установ, організацій, інші державні сільськогосподарські підприємства;

3. Міжгосподарські підприємства.

II. У категорії громадяни, яким надані землі у власність і користування, обліковуються:

1. Фермерські господарства;
2. Ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, у т.ч. на земельних частках (паях);
3. Особисті господарства;
4. Ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку і господарських будівель (присадибні ділянки);
5. Ділянки для садівництва, у т.ч.: колективне садівництво, індивідуальне садівництво;
6. Ділянки для дачного будівництва, у т.ч. кооперативне дачне будівництво, індивідуальне дачне будівництво;
7. Ділянки для гаражного будівництва, у т.ч.: кооперативне гаражне будівництво, індивідуальне гаражне будівництво;
8. Ділянки для городництва, у т.ч.: кооперативне городництво, індивідуальне городництво;
9. Ділянки для здійснення несільськогосподарської діяльності;
10. Ділянки для сінокосіння та випасання худоби.

III. До категорії „Заклади, установи, організації” віднесені:

1. Органи державної влади та місцевого самоврядування;
2. Громадські організації;
3. Заклади науки;
4. Заклади освіти;
5. Заклади культурно-просвітницького обслуговування;
6. Релігійні організації;
7. Заклади фізичної культури і спорту;
8. Заклади охорони здоров'я;
9. Заклади соціального забезпечення;
10. Кредитно-фінансові заклади;

11. Заклади торгівлі;
12. Заклади громадського харчування;
13. Заклади побутового обслуговування;
14. Заклади комунального обслуговування;
15. Екстериторіальні органи та організації;
16. Жилово-експлуатаційні організації;
17. Інші заклади, установи, організації.

IV. У категорії „Промислові та інші підприємства” обліковуються:

1. Підприємства добувної промисловості;
2. Металургійні підприємства з обробки металу;
3. Підприємства з виробництва та розподілу електроенергії;
4. Підприємства з виробництва будівельних матеріалів;
5. Підприємства харчової промисловості та з переробки сільськогосподарської продукції;
6. Підприємства інших галузей промисловості.

V. Категорія „Підприємства та організації транспорту і зв'язку” об'єднує:

1. Залізничний транспорт.
2. Автомобільний транспорт.
3. Трубопровідний транспорт.
4. Морський транспорт.
5. Внутрішній водний транспорт.
6. Повітряний транспорт.
7. Інші види транспорту.

VI. До категорії „Частини, підприємства, організації, установи, навчальні заклади оборони” відносять:

1. Міністерство оборони;
2. Міністерство внутрішніх справ;
3. Національну гвардію;
4. Державний комітет у справах охорони державного кордону;
5. Товариство сприяння обороні України;
6. Іноземні військові формування;
7. Інші військові формування.

VII. Категорія „Організації, підприємства і установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення” передбачає облік земель за чотирма вищенаведеними складовими частинами.

VIII. Категорія „Лісгосподарські підприємства”.

IX. Категорія „Водогосподарські підприємства”.

X. Категорія „Спільні підприємства, міжнародні об’єднання і організації з участю українських, іноземних юридичних і фізичних осіб”.

XI. Категорія „Підприємства, що повністю належать іноземним інвесторам”.

XII. Категорія „Землі запасу та землі, не надані у власність та постійне користування”.

Таблиця 1

Розподіл земельного фонду області (району) за власниками землі, землекористувачами та угіддями

№ п/п	Власники землі, землекористувачі	Кількість власників, землекористувачів		Загальна площа		Сільськогосподарські землі		Забудовані землі	
		Шт.	%	Тис. га	%	Тис. га	%	Тис. га	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Сільськогосподарські підприємства								
2	Громадяни, яким надані землі у власність і користування								
3	Заклади, установи, організації.								
4	Промислові та інші підприємства.								
5	Підприємства та організації транспорту, зв’язку.								
6	Частини, підприємства, організації, установи, навчальні заклади оборони								
7	Організації, підприємства, установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.								
8	Лісогосподарські підприємства								
9	Водогосподарські підприємства								
10	Спільні підприємства, міжнародні об’єднання і організації.								
11	Підприємства, що повністю належать іноземним інвесторам.								
12	Землі запасу та землі передані у власність і постійне користування								
13	Всього земель								

Розподіл сільськогосподарських угідьобласті (району), які надані у власність і користування громадянам

Власники землі, землекористувачі	Кількість власників землі землекорис- тувачів		Сільськогосподарські угіддя, в т.ч.		Рілля		Сіножаті		Пасовища	
	Шт.	%	га	%	га	%	га	%	га	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Селянські (фер- мерські) госпо- дарства										
Ділянка для ве- дення товарного сільськогоспо- дарського виро- бництва										
Особисті підсобні господарства										
Присадибні ді- лянки										
Ділянки для са- дівництва										
Ділянки для дач- ного будівництва										
Ділянки для га- ражного будів- ництва										
Ділянки для го- родництва										
Ділянки для не сільськогоспо- дарської підпри- ємницької діяль- ності										
Ділянки для сі- нокосіння і випа- сання худоби										
Всього										

Практична робота № 6

Тема: РОЗПОДІЛ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ УТВОРЕНЬ ЗА ФОРМАМИ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

Мета: Встановити особливості розподілу земель різних адміністративних утворень за формами власності.

Завдання 1: Ознайомитися із структурою облікової форми № 2-зем – звіт про наявність земель та їх розподіл за землевласниками, землекористувачами, формами власності на землю та видами користування.

Завдання 2: Законспектувати та вивчити елементи права власності на землю.

Завдання 3: Встановити особливості розподілу земель адміністративного утворення за формами власності. Завдання виконати у формі таблиці.

Розподіл земельного фонду області (району) за формами власності на землю

№ п/п	Власники землі, землекористувачі	Кількість власників, землекористувачів	Загальна площа	Державна власність		Приватна власність	
				Тис. га	%	Тис. га	%
1	2	3	5	7	8	9	10
1	Сільськогосподарські підприємства						
2	Громадяни, яким надані землі у власність і користування						
3	Заклади, установи, організації.						
4	Промислові та інші підприємства.						
5	Підприємства та організації транспорту, зв'язку.						
6	Частини, підприємства, організації, установи, навчальні заклади оборони						
7	Організації, підприємства, природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.						
8	Лісогосподарські підприємства						
9	Водогосподарські підприємства						
10	Спільні підприємства, міжнародні об'єднання і організації.						
11	Підприємства, що повністю належать іноземним інвесторам.						
12	Землі запасу та землі передані у власність і постійне користування						
13	Всього земель						

Відповідно до земельного законодавства кожна земельна ділянка є об'єктом права власності. Елементами права власності на землю є право володіти, право користуватися і право розпоряджатися нею.

Власність – це система історично змінюваних об'єктивних відносин між людьми у процесі виробництва, розподілу, обміну, споживання, які характеризують привласнення засобів виробництва і предметів споживання.

Право володіння – це необмежена у часі належність об'єкта власності певному суб'єкту, фактичне панування суб'єкта над об'єктом власності.

Право володіння земельною ділянкою має певну особливість, що обумовлена неможливістю відокремлення землі від навколишнього середовища, її тісний взаємозв'язок з іншими компонентами природи, неможливістю вилучення земельної ділянки з цього середовища, переносу в інше місце, здатністю ґрунтового покриву до саморозвитку та самовідновлення як екологічної системи та засобу виробництва.

Право розпоряджатися – це здійснюване власником або делеговане ним іншим економічним суб'єктам право прийняття планових і управлінських рішень з приводу функціонування і реалізації об'єкта власності.

Право користування – це процес виробничого застосування і споживання корисних властивостей об'єкта власності, а також створених за його допомогою благ.

Право власності на земельні ділянки набувається та реалізується на підставі Конституції України, Земельного кодексу, а також інших законів. Земельні ділянки можуть перебувати у приватній, комунальній та державній власності. Від форми власності залежить, кому земельна ділянка належить, хто її власник і хто розпоряджається результатами праці від її використання. Право приватної власності на земельні ділянки можуть набувати громадяни та юридичні особи, право комунальної власності – територіальні громади або органи місцевого самоврядування; право державної власності – держава, в особі органів державної влади.

Земельні ділянки також можуть перебувати у спільній частковій і спільній сумісній власності. Спільна часткова власність – це власність на земельну ділянку двох і більше фізичних або юридичних осіб з визначеними частками власності кожного співвласника. У спільній сумісній власності земельна ділянка перебуває тоді, коли право власності щодо неї реалізують двоє або більше фізичних осіб без визначення розміру частки кожної із них.

Право власності на земельні ділянки громадяни, юридичні особи України, територіальні громади та держава можуть набувати на підставі купівлі-продажу, міни, дарування, успадкування та інших цивільно-правових угод.

Громадяни України, в основному, набувають права власності на земельні ділянки на підставі безоплатної передачі земель державної і комунальної власності, приватизації земельних ділянок, що були раніше їм надані у користування.

Основоположними принципами, що повинні бути в основі земельної реформи в Україні, є:

- непорушність права приватної власності на землю;
- включення землі у ринковий обіг;
- соціальна справедливість у перерозподілі земель;
- поєднання економічної ефективності та екологічної безпеки у використанні земель;
- узгодження темпів і основних напрямків реформування земельних відносин в аграрному секторі економіки.

Земельним кодексом України (від 25.10.2001 р.) та Конституцією України (ст.. 41, 140, 142) встановлена окрема форма власності на землю - комунальна. Отже, на сьогоднішньому етапі власності на землю в Україні існує приватна, комунальна та державна форма власності на землю.

Згідно чинного земельного законодавства України суб'єктами права власності на землю є :

- громадяни та юридичні особи – на землі приватної власності;
- територіальні громади, які реалізують це право безпосередньо або через органи місцевого самоврядування, - на за землі комунальної власності;
- держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади, - на землі державної власності.

Практична робота № 7

Тема: РОЗПОДІЛ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ УТВОРЕНЬ ЗА ФОРМАМИ КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЛЕЮ

Мета: *Встановити особливості оренди земельних ділянок в різних адміністративних утвореннях.*

Завдання 1: Законспектувати та вивчити правові аспекти оренди земельних ділянок.

Завдання 2: Розрахувати особливості оренди земельних ділянок в адміністративному районі в розрізі землевласників, землекористувачів.

Завдання виконати в формі таблиці 1.

Завдання 3: Встановити розподіл орендованих земельних ділянок в адміністративному районі за термінами користування. Завдання виконати в формі таблиці 2.

Оренда землі – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності.

Відносини, що пов'язані з орендою землі, регулюються Земельним кодексом України, Цивільним кодексом України, Законом про оренду землі, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них, а також договором оренди землі. Відносини, що пов'язані з орендою земельних ділянок, на яких розташовані цілісні майнові комплекси підприємств, установ і організацій державної або комунальної власності регулюються Законом України “Про оренду землі” з урахуванням особливостей, що передбачені Законом України “Про оренду державного та комунального майна”.

Земельні ділянки можуть передаватись в оренду громадянам та юридичним особам України, іноземним громадянам і особам без громадянства, міжнародним об'єднанням і організаціям, а також іноземним державам.

Об'єктами оренди є земельні ділянки, що перебувають у власності громадян, юридичних осіб, комунальній або державній власності. Земельні ділянки можуть

передаватись в оренду разом з насадженнями, будівлями, спорудами, водоймами, які знаходяться в їхніх межах, або без них.

Орендодавцями земельних ділянок є громадяни та юридичні особи, у власності яких перебувають земельні ділянки, або уповноважені ними особи. Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у комунальній власності, є сільські, селищні, міські ради в межах повноважень визначених законом.

Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у державній власності, є районні, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, Рада міністрів Автономної республіки Крим і Кабінет Міністрів України в межах повноважень, визначених законом.

Орендарями земельних ділянок є юридичні або фізичні особи, яким на підставі договору оренди належить право володіння і користування земельною ділянкою.

Орендарі набувають право оренди земельних ділянок на підставі і в порядку, що передбачені Земельним кодексом України, Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Законом України “Про оренду землі” та договором оренди землі. У разі набуття прав оренди земельної ділянки на конкурентних засадах підставою для укладання договору оренди є результати аукціону чи конкурсу.

Земельна ділянка, обтяжена заставою, може бути передана в оренду в разі згоди заставодержателя.

Орендована земельна ділянка або її частина може передаватися орендарем у суборенду без зміни цільового призначення, якщо це передбачено договором оренди або письмовою згодою орендодавця. Умови договору суборенди земельної ділянки повинні обмежуватись умовами договору оренди земельної ділянки і не суперечити йому. Договір суборенди земельної ділянки підлягає державній реєстрації.

Передача в суборенду земельних ділянок, на яких розташовані цілісні майнові комплекси підприємств, установ і організацій державної або комунальної власності забороняється.

Одним із умов оренди землі є орендна плата, розмір, форма і терміни внесення якої встановлюються за угодою сторін та зазначаються в договорі.

Орендна плата за землю - це платіж, який орендар вносить орендавцеві за користування земельною ділянкою.

Обчислення розміру орендної плати за землю здійснюється з урахуванням індексів інфляції, якщо інше не передбачено договором оренди. Річна орендна плата за земельні ділянки, які перебувають у державній або комунальній власності не може перевищувати 10

% їхньої нормативної грошової оцінки. Плата за суборенду земельної ділянки не може перевищувати орендної плати.

Орендна плата може справлятися у грошовій, натуральній та відробітковій (надання послуг орендодавцю) формах. Сторони можуть передбачати у договорі поєднанні різних форм орендної плати. За земельні ділянки, що перебувають у державній і комунальній власності, орендна плата справляється виключно у грошовій формі. Внесення орендної плати оформляється письмово, за винятком перерахування коштів через фінансові установи. Орендар має право вимагати відповідного зменшення орендної плати в разі, якщо стан орендованої земельної ділянки погіршився не з його вини.

Указом Президента від 2.02.02 р. № 92/2002 передбачається запровадження орендної плати за земельні ділянки сільськогосподарського призначення у розмірі не менше 1,5 % від її нормативної грошової оцінки та поступового збільшення розміру плати залежно від результатів господарської діяльності та фінансово-економічного стану орендаря.

Особа, яка бажає отримати земельну ділянку в оренду із земель державної або комунальної власності, подає до відповідного органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування за місцем розташування земельної ділянки заяву.

Після прийняття відповідного рішення замовник отримує в управлінні (відділі) земельних ресурсів витяг з рішення про надання земельної ділянки та документи, які необхідні для нотаріального посвідчення договору оренди землі, у разі надання ділянки у довгострокову оренду, або договір на короткострокову оренду землі. Замовник повинен звернутись до відповідної проектної організації для отримання матеріалів про перенесення на місцевість меж земельної ділянки.

Орендатор, який відповідно до закону може мати у власності орендовану земельну ділянку, має переважне право на придбання її у власність у разі продажу цієї земельної ділянки.

Передача в оренду земельної ділянки не є підставою для припинення або зміни обмежень та інших прав третіх осіб на цю земельну ділянку. Ризик випадкового знищення або пошкодження об'єкта оренди несе орендодавець, якщо інше не передбачене договором оренди землі. Об'єкт, який передається в оренду, може бути застрахованим на період дії договору оренди землі за згодою сторін.

Оренда земельних ділянок в районі

№ п/п	Категорії власників і землекористувачів	Перебуває в оренді					
		Всього земель		У т.ч. с/г угідь		Ріллі	
		га	% від площі категорії	га	% від площі с/г угідь категорії	га	% від площі ріллі категорії
1	Сільськогосподарські підприємства						
2	Громадяни, яким надані землі у власність і користування						
3	Заклади, установи, організації						
4	Промислові та інші підприємства						
5	Підприємства та організації транспорту, зв'язку						
6	Частини, підприємства, організації, установи, навчальні заклади, заклади оборони						
7	Організації, установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення						
8	Лісогосподарські підприємства						
9	Водогосподарські підприємства						
10	Спільні підприємства, міжнародні об'єднання і організації						
11	Підприємства, що повністю належать іноземним інвесторам						
12	Землі запасу та землі не надані у власність						
13	Всього земель						

Таблиця 2

Розподіл орендованих земельних ділянок в районі за термінами користування

№ п/п	Категорії власників і землекористувачів	Всього в користуванні		Довготермінове користування		Короткотермінове користування	
		га	% від площі категорії	га	% від площі, що є в користуванні	га	% від площі, що є в користуванні
1	Сільськогосподарські підприємства						
2	Громадяни, яким надані землі у власність і користування						
3	Заклади, установи, організації						
4	Промислові та інші підприємства						
5	Підприємства та організації транспорту, зв'язку						
6	Частини, підприємства, організації, установи, навчальні заклади, заклади оборони						
7	Організації, установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення						
8	Лісгосподарські підприємства						
9	Водогосподарські підприємства						
10	Спільні підприємства, міжнародні об'єднання і організації						
11	Підприємства, що повністю належать іноземним інвесторам						
12	Землі запасу та землі не надані у власність						
13	Всього земель						

Практична робота № 8

Тема: ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ГАЛУЗІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Мета: *Вивчити повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування різних рівні в регулюванні земельних відносин.*

Завдання 1: Законспектувати та вивчити повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування в галузі регулювання земельних відносин.

До повноважень Верховної Ради України в галузі земельних відносин належить:

- а) прийняття законів у галузі регулювання земельних відносин;
- б) визначення засад державної політики в галузі використання та охорони земель;
- в) затвердження загальнодержавних програм щодо використання та охорони земель;
- г) встановлення і зміна меж районів і міст;
- г) погодження питань, пов'язаних з вилученням (викупом) особливо цінних земель;
- д) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до Конституції України.

До повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим у галузі земельних відносин на території республіки належить:

- а) розпорядження землями, що знаходяться у спільній власності територіальних громад;
- б) забезпечення реалізації державної політики в галузі використання та охорони земель;
- в) погодження загальнодержавних програм використання та охорони земель, участь у їх реалізації в межах території Автономної Республіки Крим;
- г) затвердження та участь у реалізації республіканських програм використання земель, підвищення родючості ґрунтів, охорони земель;
- д) координація діяльності районних і міських (міст республіканського значення) рад у галузі земельних відносин;
- е) координація діяльності місцевих органів земельних ресурсів;
- є) координація здійснення контролю за використанням та охороною земель;
- ж) внесення до Верховної Ради України пропозицій щодо встановлення та зміни меж районів, міст;

- з) встановлення і зміна меж сіл, селищ;
- и) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

До повноважень обласних рад у галузі земельних відносин на території області належить:

- а) розпорядження землями, що знаходяться у спільній власності територіальних громад;
- в) забезпечення реалізації державної політики в галузі використання та охорони земель;
- г) погодження загальнодержавних програм використання та охорони земель, участь у їх реалізації на відповідній території;
- г) затвердження та участь у реалізації регіональних програм використання земель, підвищення родючості ґрунтів, охорони земель;
- д) координація діяльності місцевих органів земельних ресурсів;
- е) організація землеустрою;
- є) внесення до Верховної Ради України пропозицій щодо встановлення та зміни меж районів, міст;
- ж) встановлення та зміна меж сіл, селищ;
- з) вирішення земельних спорів;
- и) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

До повноважень Київської і Севастопольської міських рад у галузі земельних відносин на їх території належить:

- а) розпорядження землями територіальної громади міста;
- б) передача земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб відповідно до цього Кодексу;
- в) надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності відповідно до цього Кодексу;
- г) вилучення земельних ділянок із земель комунальної власності в порядку, передбаченому цим Кодексом;
- г) викуп земельних ділянок для суспільних потреб міста;
- д) припинення права користування земельними ділянками у випадках, передбачених цим Кодексом;
- е) прийняття рішення щодо звільнення самовільно зайнятих земельних ділянок;
- є) підготовка висновків щодо вилучення (викупу) та надання земельних ділянок із земель державної власності, що проводяться органами виконавчої влади;
- ж) встановлення та зміна меж сіл, селищ, районів у містах;
- з) організація землеустрою;
- и) координація діяльності місцевих органів земельних ресурсів;
- і) здійснення контролю за використанням і охороною земель комунальної власності, додержанням земельного та екологічного законодавства;
- ї) обмеження, тимчасова заборона (зупинення) чи припинення

використання земельної ділянки громадянами та юридичними особами в разі порушення ними вимог земельного законодавства;
й) інформування населення щодо надання, вилучення (викупу) земельних ділянок;
к) внесення у встановленому порядку пропозицій до Верховної Ради України щодо встановлення та зміни меж міст;
л) вирішення земельних спорів;
м) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

До повноважень районних рад у галузі земельних відносин на території району належить:

а) розпорядження землями на праві спільної власності відповідних територіальних громад;
в) координація діяльності місцевих органів земельних ресурсів;
г) забезпечення реалізації державної політики в галузі охорони та використання земель;
г) організація землеустрою та затвердження землевпорядних проектів;
д) внесення до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних рад пропозицій щодо встановлення і зміни меж районів, міст, селищ, сіл;
е) вирішення земельних спорів;
є) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

До повноважень сільських, селищних, міських рад у галузі земельних відносин на території сіл, селищ, міст належить:

а) розпорядження землями територіальних громад;
б) передача земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб відповідно до цього Кодексу;
в) надання земельних ділянок у користування із земель комунальної власності відповідно до цього Кодексу;
г) вилучення земельних ділянок із земель комунальної власності відповідно до цього Кодексу;
г) викуп земельних ділянок для суспільних потреб відповідних територіальних громад сіл, селищ, міст;
д) організація землеустрою;
е) координація діяльності місцевих органів земельних ресурсів;
є) здійснення контролю за використанням та охороною земель комунальної власності, додержанням земельного та екологічного законодавства;
ж) обмеження, тимчасова заборона (зупинення) використання земель громадянами і юридичними особами у разі порушення ними вимог земельного законодавства;
з) підготовка висновків щодо вилучення (викупу) та надання земельних ділянок відповідно до цього Кодексу;
и) встановлення та зміна меж районів у містах з районним

поділом;

- і) інформування населення щодо вилучення (викупу), надання земельних ділянок;
- ї) внесення пропозицій до районної ради щодо встановлення і зміни меж сіл, селищ, міст;
- й) вирішення земельних спорів;
- к) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

До повноважень Кабінету Міністрів України в галузі земельних відносин належить:

- а) розпорядження землями державної власності в межах, визначених цим Кодексом;
- б) реалізація державної політики у галузі використання та охорони земель;
- в) викуп земельних ділянок для суспільних потреб у порядку, визначеному законом;
- г) координація проведення земельної реформи;
- г) розроблення і забезпечення виконання загальнодержавних програм використання та охорони земель;
- д) організація ведення державного земельного кадастру, державного контролю за використанням і охороною земель та здійснення землеустрою;
- е) встановлення порядку проведення моніторингу земель;
- є) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

До повноважень центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів у галузі земельних відносин належить:

- а) участь у розробленні та реалізації загальнодержавних і регіональних програм використання та охорони земель;
- б) організація моніторингу земель;
- в) участь у розробці нормативних документів у галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів;
- г) здійснення державної екологічної експертизи землекористування;
- г) внесення пропозицій щодо формування державної політики в галузі охорони та раціонального використання земель;
- д) здійснення міжнародного співробітництва з питань охорони земель;
- е) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

До повноважень центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів у галузі земельних відносин належить:

- а) внесення пропозицій про формування державної політики у галузі земельних відносин і забезпечення її реалізації;
- б) координація робіт з проведення земельної реформи;

- в) участь у розробленні та реалізації загальнодержавних, регіональних програм використання та охорони земель;
- г) ведення державного земельного кадастру, в тому числі державної реєстрації земельних ділянок;
- г) здійснення землеустрою, моніторингу земель і державного контролю за використанням та охороною земель;
- д) здійснення державної експертизи програм і проектів з питань землеустрою, державного земельного кадастру, охорони земель, реформування земельних відносин, а також техніко-економічних обґрунтувань цих програм і проектів;
- е) розроблення економічного і правового механізму регулювання земельних відносин;
- є) участь у розробленні та здійсненні заходів щодо розвитку ринку земель;
- ж) здійснення міжнародного співробітництва в галузі земельних відносин;
- з) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону;

До повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим у галузі земельних відносин належить:

- а) розпорядження землями державної власності в межах, визначених цим Кодексом;
- б) участь у розробленні та забезпеченні виконання загальнодержавних і республіканських програм з питань використання та охорони земель;
- в) координація здійснення землеустрою і державного контролю за використанням та охороною земель;
- г) підготовка висновків щодо надання або вилучення (викупу) земельних ділянок;
- г) викуп земельних ділянок для суспільних потреб у порядку, визначеному законом;
- д) здійснення контролю за використанням коштів, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, пов'язаних із вилученням (викупом) земельних ділянок;
- е) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

До повноважень місцевих державних адміністрацій у галузі земельних відносин належить:

- а) розпорядження землями державної власності в межах, визначених цим Кодексом;
- б) участь у розробленні та забезпеченні виконання загальнодержавних і регіональних (республіканських) програм з питань використання та охорони земель;
- в) координація здійснення землеустрою та державного контролю за використанням та охороною земель;
- г) підготовка висновків щодо надання або вилучення (викупу) земельних ділянок;

- г) викуп земельних ділянок для суспільних потреб у межах, визначених законом;
- д) підготовка висновків щодо встановлення та зміни меж сіл, селищ, районів, районів у містах та міст;
- е) здійснення контролю за використанням коштів, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, пов'язаних із вилученням (викупом) земельних ділянок;
- є) координація діяльності державних органів земельних ресурсів;
- ж) вирішення інших питань у галузі земельних відносин відповідно до закону.

Державні органи приватизації здійснюють продаж земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації.

ЗМІСТ

ВСТУП

1. Практична робота № 1: Класифікація земель України за основним цільовим призначенням.
2. Практична робота № 2: Класифікація земельних угідь та видів економічної діяльності при веденні їхнього кількісного обліку.
3. Практична робота № 3: Порівняльна характеристика структури земельних угідь та видів економічної діяльності різних адміністративних утворень.
4. Практична робота № 4: Розрахунок сумарної екологічної стійкості земель різних адміністративних утворень.
5. Практична робота № 5: Розподіл земельних ресурсів адміністративних утворень за землевласниками, землекористувачами.
6. Практична робота № 6: Розподіл земельних ресурсів адміністративних утворень за формами власності на землю.
7. Практична робота № 7: Розподіл земельних ресурсів адміністративних утворень за формами користування землею.
8. Практична робота № 8: Повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у галузі регулювання земельних відносин.

ДОДАТКИ